מנורת המאור — כבוד תלמידי חכמים ועניין נדוי

לעולם יכבד אדם תלמידי חכמים מפני כבוד התורה, ועון גדול הוא לשנאת תלמידי חכמים, ולא לבזות אותם, כדגרסי' בספרי ואם בחוקותי תמאסו, אלו מלמדי חוקותי. וכל המבזה את החכמים אין לו חלק לעולם הבא, והרי הוא בכלל כי דבר ה' בזה. דגרסינן במ' שבת בפרק כל כתבי הקדש, אמ' רב יהודה, לא חרבה ירושלם אלא בשביל שבזו תלמידי חכמים, שנא' (דברי הימים ב לו, טז) ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים ובוזים דברו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא. אמ' רב יהודה אמ' רב, כל המבזה לתלמידי חכמים אין לו רפואה למכתו. וכתב הראב"ד המבזה את תלמידי חכמים מנדין אותו, וקונסין אותו ליטרא זהב בכל מקום, ונותנין אותו לחכם. והמבזה את תלמידי חכמים ברבים, אפי' אחר מיתה, בית דין מנדין אותו, והם מתירים לו נדויו כשיחזור בתשובה. אבל אם היה החכם שנידוהו בשבילו בחיים, אין מתירין לו עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו. והחכם עצמו מנדה לכבודו לעם הארץ, ואינו צריך לא עדים ולא התראה, ואין מתירין לו עד שירצה החכם, ואם מת החכם קודם שהתיר לו נדרו באין שלשה ומתירין לו. ואם רצה החכם למחול לו ולא נידהו, הרשות בידו. הרב שנידה לכבודו, חייבין כל תלמידיו לנהוג בו נידוי כמנודה, אבל תלמיד שנידה לכבוד עצמו אין [הרב] חייב לנהוג בו נידוי, אבל כל העם חייבין לנהוג בו נידוי. וכן מנודה לנשיא מנודה לכל ישראל, מנודה לכל ישראל אינו מנודה לנשיא. מנודה לעירו אינו מנודה לעיר אחרת, מנודה לעיר אחרת אינו מנודה לעירו. בד"א שנידוהו מפני שבזה תלמידי חכמים, אבל אם נדוהו על שאר דברים שחייבן עליהם נדוי, אפי' נדהו קטון שבישראל, חייב הנשיא וכל ישראל לנהוג בו נדוי עד שיחזור בתשובה.

על עשרים וארבעה דברים מנידין את האדם. א' המבזה את החכם ואפי' לאחר מותו. ב' המבזה שליח בית דין. ג' הקורא לחבירו עבד. ד' המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים, ואין צריך לומר בדברי תורה. ה' מי שלא קבל עליו את הדין מנדין אותו עד שיקבל. [ו' מי ששלחו לו ב"ד וקבעו לו זמן ולא בא.] ז' מי שיש ברשותו דבר המזיק, כגון כלב רע או סולם רעוע, מנדין אותו עד שיסיר היזקו. ח' המוכר קרקע שלו לגוי מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אונס והיזק שיבא לחבירו בעל המצר מן הגוי. ט' המעיד על חבירו בערכאות של גוים, והוציאו ממנו ממון בעדותו שלא כדין ישראל, מנדין אותו עד שישלם. [י'] טבח כהן שאינו מפריש המתנות ונותן לכהן אחר מנדין אותו עד שיתן. י"א המחלל יום טוב שני של גליות, אע"פ שהוא מנהג. י"ב העושה מלאכה בערב הפסח לאחר חצות. י"ג המזכיר שם שמים לבטלה או לשבועה בדברי הבאי. י"ד המביא את הרבים לידי חלול השם. ט"ו המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ. י"ו המחשב שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ. י"ז המכשיל את העור. י"ח המעכב את הרבים מלעשות מצוה. י"ט טבח שיצא טרפה מתחת ידו. כ' טבח שלא בדק סכינו בפני חכם. כ"א המקדש עצמו לדעת. כ"ב מי שגירש את אשתו ועושה בינו לבינה שותפות או משא ומתן המביאין אותן להזקק זה לזה, כשיבאו שניהם לבית דין מנדין אותן. כ"ג חכם ששמועתו רעה. כ"ד והמנדה מי שאינו חייב בנדוי. זקן בחכמה שסרח, וכן נשיא או אב בית דין, אין מנדין אותו בפרהסיא, אלא א"כ עשה עבירה כירבעם וחביריו, ואם חטא שאר חטאות שחייבין עליהם מלקות, מלקין אותו בצנעא, שנא' (הושע ד, ה) וכשלת היום וכשל גם נביא עמך לילה, אע"פ שכשל כסהו כלילה. כיצד מנדין אותו, אומרין פלוני בשמתא, ואם נדוהו בפניו, אומרים פלוני זה בשמתא. והחרם אומר[ין], פלוני זה בן קללה, מוחרם וארור בו נדוי, בו אלה, בו שבועה. וכיצד מתירין, אומרים לו, שרוי לך, מחול לך. ואם התירוהו שלא בפניו, אומרים, פלוני שרוי לו, מחול לו.

כיצד נוהג המנודה בעצמו וכיצד נוהגין עמו. אסור למנודה לספר ולכבס כל ימי נדויו, ואין מזמנין עליו, ואין כוללין אותו בעשרה, ולא יושבין עמו בארבע אמות. אבל שונה הוא לאחרים ושונין לו, ונשכר ושוכר. ואם מת בנדויו, בית דין שולחין ומניחין אבן על ארונו, כלומר שהן רוגמין אותו, לפי שהוא מובדל מן הצבור. ואין מספידין אותו

ואין מלוין את מטתו. והמוחרם יותר חמור הוא, שאין שונה לאחרים ואין שונין לו, אבל שונה הוא לעצמו כדי שלא ישכח תלמודו. ואין נשכר ואין נשכרין לו, ואין נושאין ונותנין עמו אלא מעט כדי פרנסתו. מי שישב בנדויו שלשים יום, ולא בקש להתיר לו, מנדין אותו שניה. ישב שלשים יום אחרים ולא בקש להתיר לו, מחרימין אותו. [בכמה] מתירין הנדוי והחרם, בשלשה, אפי' הדיוטות, ויחיד מומחה מתיר הנדוי לבדו. ויש רשות לתלמיד להתיר את הנדוי או החרם, ואפי' במקום הרב. מי שלא ידע מי נדהו, ילך אצל הנשיא, ויתיר לו נדויו. נדוי על תנאי, ואפי' מפי עצמו, צריך הפרה. תלמיד חכם שנידה עצמו, ואפי' על דעת פלוני, ואפי' על דבר שחייב עליו נדוי, הרי זה מפר לעצמו. מי שנדוהו בחלום, אפילו ידע מי נדהו, צריך עשרה בני אדם ששונין הלכה להתירו בנדויו. ואם לא מצא, טורח אחריהן עד פרסה. לא מצא, מתירין לו עשרה שונין משנה. לא מצא, מתירין לו עשרה אפי' שאינן יודעין לקרות. לא מצא במקומו, מתירין לו אפי' שלשה. מי שנדוהו בפניו, אין מתירין לו אלא בפניו, נידוהו שלא בפניו, מתירין לו בין בפניו בין שלא בפניו. ואין בין נדוי להפרה כלום, אלא מנדין אותו ומתירין לו ברגע אחד. כשיחזיר המנודה למוטב, ראו בית דין להניחו בנדויו כמה שנים, מניחין כפי רשעו. וכן אם ראו בית דין להניח זה בנדויו לכתחלה, ולהחרים מי שאוכל עמו ושותה, ומי שיעמוד עמו בארבע אמות, מחרימין, כדי לייסרו וכדי לעשות סייג לתורה, כדי שלא יתפרצו החוטאים.

ואע"פ שיש רשות לחכם לנדות לכבודו, אינו שבח לתלמיד חכם להנהיג עצמו בדבר זה, אלא מעלים אזניו מדברי עמי הארץ, כענין שאמ' שלמה ע"ה לכל הדברים אשר ידברו אל תתן לבך. וכן היה דרך חסידים הראשונים, שומעין חרפתן ואינן משיבין, ולא עוד אלא שמוחלין למחרף. וחכמים גדולים היו משתבחים במעשיהם הנאים ואומרים, שמעולם לא נידו אדם ולא החרימוהו לכבודן. בד"א כשבזוהו או חרפוהו בסתר שלא בפני שום אדם, אבל אם היה בפרהסיא, אסור לתלמיד חכם למחול על כבודו, ואם מחל הרי זה נענש, מפני שזה הוא בזיון לתורה. ולפי' אמרו חז"ל שצריך להיות תלמיד חכם נוקם ונוטר כנחש, ולא יהיה מוחל על כבודו אם בזוהו ברבים, כדי שלא [תבוא] התורה לידי בזיון בפרהסיא, אבל אם חזר בו המחרף מיד. ומבקש ממנו מחילה, מוחל לו וסולח לחטאו, כי כן דרך הב"ה להיות מוחל וסולח.

וחייב אדם להיות זהיר בתלמודו שלא ישכח מפיו, שנא' (דברים ד, ט) ר' השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך. מגיד שהשוכח עובר בשני לאוין, השמר ושמור ופן תשכח. וכשם ששוכח דברי תורה, כך דברי תורה רחוקים ממנו. משל למה הדבר דומה, לשנים שפירשו זה מזה מן הדרך, זה הלך מיל לצפון וזה הלך מיל לדרום, נמצאו רחוקים זה מזה שני מילין, אע"פ שלא הלך אחד מהן אלא מיל. וגרסי' במדרש ר' תנחומא והיה אם שכוח תשכח, אם תתרשל בדברי תורה, ואינך חש לשכיחה מועטת, תשכח דברי, לפי' נאמר אם שכוח תשכח שני פעמים. איני, והאמ' רבא, לגרסי' איניש אע"ג דשכח. לא קשיא, הא דשכחה באה מאליה, והא דלמד ולא הדר לימודו עד שישכחנו. אמ' רבא אמ' רב הונא, מאי דכתי' (משלי יג, יא) הון מהבל ימעט, אם עושה אדם תורתו חבילות חבילות מתמעט, ואם קובץ על יד ירבה. אמ' רב טובי בשם ר' אלעזר, מאי דכתי' (משלי יב, כז) לא יחרוך רמיה צידו, לא יחיה ולא יארך ימים צייד הרמאי, רב ששת אמ', צייד הרמאי יחרוך. כי אתא רב דימי אמ', משל לציד שצד צפרים, אם משבר כנפיהם מתקיימות בידו. ר' יהושע אומר, כל מי שלומד ושוכח דומה לאשה שיולדת וקוברת. גם מתרפה במלאכתו אח הוא לבעל משחית, זה תלמיד חכם המתרשל בתורתו. ר' שמעון בן יוחאי אומר, הרי הוא אומר על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב, וכי מאחר שהוא קרוי אדם וקרוי איש. ויש לו שדה ויש לו כרם, למה נקרא שמו חסר לב, בשביל שהוא עצל, שקרא וישב לו. מנין שסופו לבקש ראש ההלכה ואינו מוצא, שנא' (משלי כד, לא) כסו פניו חרולים. ומנין שסופו לבקש ראש המסכתא ואינו מוצא, שנא' (משלי כד, לא) וגדר אבניו נהרסה. מי גורם לו, שלא חזר לשנות ולשלש בתורתו.